

УДК 7.012:[687.016:39(=161.2)]

**РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД ЕТНІЧНОЇ ТЕМАТИКИ У ТВОРЧОСТІ
УКРАЇНСЬКИХ ДИЗАЙНЕРІВ ОДЯГУ****Кокоріна Г. В.**

Київський національний університет технологій та дизайну

Стаття присвячена аналізу особливостей вітчизняної моди та творчості українських дизайнерів 1950 - 1980-х років в контексті завдань презентації української етнічної традиції. Розглянуто еволюцію підходів у переосмисленні національної естетики та практичні засоби адаптації народного досвіду до сучасних модних тенденцій.

Ключові слова: дизайн одягу, етнічний стиль, народний костюм, українська мода

Присутність національної тематики у костюмному дизайні залишається актуальною вже багато років. Це пояснюється бажанням українських дизайнерів створювати креативні та оригінальні колекції одягу, в яких присутня відповідна модним тенденціям інтерпретація вітчизняної естетичної традиції. Методи відтворення елементів національного костюма в сучасному дизайні самі по собі сьогодні вже є історією. Зокрема, корисним для практикуючих митців і цікавим для споживача модної продукції являється дослідження та популяризація досвіду українських дизайнерів другої половини ХХ століття та часів незалежності.

Постановка завдання

Дана стаття – це звіт про частину проведеної дослідницької роботи, яка стосується аналізу діяльності українського сегменту моди у 1950-1980-х роках. Оцінка місця в цьому процесі теми національної етніки є окремим етапом дослідження. Основне завдання – аналіз еволюції підходів до інтерпретації означеної теми на протязі декількох десятиліть. Окремою ціллю дослідження є вияв особливостей діяльності різних будинків моделей, а також мистецтвознавчий аналіз творчості конкретних модельєрів.

Результати досліджень

Тема використання етнічних мотивів в творчості українських дизайнерів досліджена недостатньо. Серед праць, які представляють певний інтерес, слід відмітити два видання 1960 – 1970-х років: книгу І. В. Сакович «Народні традиції в українській художній промисловості» та книгу К. Г. Гуслістого «Українське народне мистецтво.

Одяг» [1, 2], в якій показано не тільки український народний одяг XIX - початку XX століть, але й включено спеціальний розділ, який презентує освоєння народних традицій в моді 1950-1960-х років [1, 2]. На протязі послідуєчих років в світ виходили окремі альбоми, присвячені етнічній темі [3, 4], а також численні статті в жіночих та модних журналах, спрямовані на популяризацію знань про український національний костюм. Останнім часом дослідженням української моди займається О. Д. Тканко [5, 6].

Дана стаття являє собою попередні результати аналізу зібраного останніми роками матеріалу: фотографій та ескізів з поліграфічних видань та з особистих архівів, звіти про покази, семінари та зарубіжні поїздки різних творчих колективів, аудіо записи розмов з художниками, інженерами, управлінцями.

Передусім, необхідно означити предмет обговорення. Що таке народні, етнографічні або національні традиції? Стосовно цього є різні бачення, але найбільш достовірними ми вважаємо наступні міркування. Справа в тому, що в історії європейського костюму, а, зокрема, українського, був особливий період – XVII-XIX століття. До XVII століття не було розділу на міський та сільський костюм, а диференціація відбувалася за ознакою соціального стану. З XVII століття починається саме такий розділ: міський костюм змінюється тепер під впливом моди і досить часто. А сільський костюм консервує певні форми, характерні для конкретних територій. Він змінюється повільно та за іншими законами. Згодом на базі сільського костюма склалися так звані етнографічні (або національні) костюмні комплекси, які слід розглядати як різновид історичного костюма певного періоду. На рубежі XIX-XX століть в результаті розвитку промисловості, торгівлі та швидкого розповсюдження інформації про модні тренди сталося об'єднання міських та сільських форм одягу, а етнічна тематика зайняла свою, досить скромну нішу. Але останнім часом, вже на початку XXI століття, намітилася нова тенденція: формування регіональної моди у різних куточках світу, з урахуванням місцевих традицій та специфічного відношення споживачів до загальносвітових трендів.

У будь-якому разі, національні традиції в костюмі – це жива і рухлива субстанція, і тому найбільш адекватний підхід до її аналізу – хронологічний. Отже, почнемо з того, що в радянській державі довго існувала ідея створення особливої «соціалістичної» моди, незалежної від буржуазного впливу. До речі, практичні спроби створення такої моди значною мірою спиралися на народну традицію, естетичні традиції пролетаріату і селянства, що перемогли після жовтневого перевороту 1917

року. Це – цікавий досвід і окрема тема. Зазначимо лише, що вже в 30-ті роки ХХ-го століття в Радянському Союзі зрозуміли, що подібна установка була помилковою. Є світові центри, де мода формується, і завдання фахівців, де б вони не працювали, полягає в тому, щоб вчасно реагувати на нові тенденції. Після другої світової війни залізна завіса на деякий час відкрилась, і це допомогло сформувати новий погляд на роль моди та відпрацювати нові стратегії виробництва та споживання товарів легкої промисловості.

Певний інтерес представляє довоєнний досвід українських модельєрів. Нижче показано малюнки з двох довоєнних видань – «Нова Хата» (львівський журнал 1938-го року) і «Альбом фасонів швейних изделий» (Харків, 1940-й рік). Етнічні мотиви в даному разі присутні у формі досить механічного поєднання модної форми і традиційної української вишивки. І саме ця механічність і неприродність стане головною проблемою і в подальші роки.

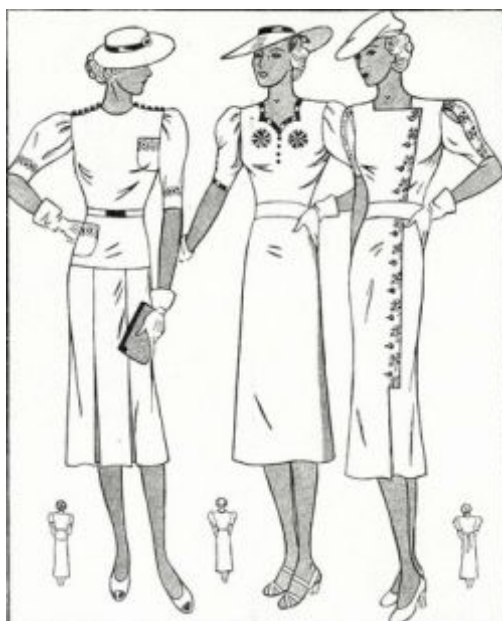

Рис. 1. Моделі з журналу «Нова хата», Львів, 1938 р.

Рис. 2. Модель з «Альбому фасонів швейних виробів», Харків, 1940 р.

Подолання цієї проблема – складне завдання, коли мода існує в умовах жорсткого стилістичного диктату. В 1950–1960-ті роки головною ознакою європейського модного одягу були певні форми та крій, орієнтовані на створення досить конкретного образу, елегантного та жіночого – так званого «н'ю-лук». Порухити цю вимогу означало відхід від актуальних трендів. Завдання збереження

національної естетики з одночасним врахуванням актуального напрямку моди вітчизняна промисловість намагалася вирішити за рахунок декількох факторів. По-перше, в сфері швейного виробництва з'явилися справжні фахівці – модельєри, які отримали спеціальну освіту і мали доступ до фондів етнографічних музеїв. Костюмні колекції в українських музеях найбільш активно поповнювалися саме в цей час, в ході планових експедицій в різні куточки республіки. По друге, було реструктуровано систему виробництва. В системі легкої промисловості були створені Будинки моделей: у 1944-му році було засновано Київський будинок моделей одягу, в 1952-му – Львівський будинок моделей. Всього наприкінці 1980-х років в Україні існувало одинадцять будинків моделей. Були відкриті також галузеві науково-дослідні інститути. І головне: зона виробництва товарів широкого споживання стала ареною ідеологічного змагання на кшталт «здоженемо та переженемо», але у даному разі в галузі задоволення попиту на модну продукцію.

Слід розуміти також, що діяльність вітчизняних художників була зосереджена, передусім, на вирішенні творчих задач, комерційні та організаційні питання було покладено на відповідні підрозділи підприємства. Проблемним питанням для художників в радянські часи було отримання необхідної інформації щодо актуальних модних трендів. Хоча в ті часи будинки моделей отримували закордонні журнали мод, цього було недостатньо. Починаючи з 1970-х років, коли було створено Інститут асортименту товарів легкої промисловості (спочатку загальносоюзний, а потім республіканський), фахівці з дизайну стали отримувати так звані «методичні рекомендації» з досить детальним описом актуальних силуетів, методів оформлення деталей одягу для різних груп населення, а також міркувань щодо вибору тканин та модної кольорової гами. Об'єктивна обмеженість достовірної «первинної» інформації залишала простір для фантазії та виключала спокусу плагіату, і таким чином «мінус обертався на плюс».

Цікаво, що для багатьох моделей, виконаних в етнічному стилі, було створено ексклюзивні тканини. В Львівському будинку моделей існував власний ткацький цех, де вироблялися невеликі партії тканин за допомогою народних майстрів з Косова. Саме львівські художники започаткував такий досвід, а потім аналогічним шляхом пішли і кияни. Моделі, які представлено на рисунку 3, було показано на Міжнародних конгресах моди у Празі та Познані, і таке досить сміливе поєднання діорівського

нового образу з традиціями старовинного українського ткацтва було високо оцінено європейськими фахівцями.

Рис. 3. Моделі Київського будинку моделей одягу, представлені на Міжнародних конгресах моди у Празі та Познані. Художники Шейнбаум Л. Я. та Забанова Т. Н., 1959

Найбільш актуальною тенденцією 60-х років була молодіжна мода. Бебі-бум 1940-х років та акселерація дали свої результати, а внаслідок – формування величезного сектору молоді у споживацькій аудиторії. Світовий дизайн відреагував розпадом моностильної моди на два різних тренда: класика і спортивний стиль. Ось цей новий спортивний стиль і мав ціллю задовольнити потреби молоді в зручному, ергономічному одязі (рис. 4). Цікаво працювали в той час такі львівські автори, як Михайло Білан та Марта Бала (Токар), а в Києві – Віра Григор’єва, Тетяна Колежук, Герц Мепен, Ада Гладковська.

Українські модельєри створювали моделі і в класичному стилі, досить органічні за рахунок точно витриманих пропорцій, розподілу кольору та використання орнаменту. Дуже популярними в 60-ті були вироби з льону, на рис. 5 представлено дві моделі Київського будинку моделей одягу (КБМО), в яких етніка присутня за рахунок делікатного використання декору, імітуючого мереживо.

Рис. 4. Модель Львівського будинку моделей, представлена на Всесвітній виставці у Брюсселі. Художник Бала М. В., 1958

Рис. 5. Моделі КБМО.
Художники
Болдирєва Л. та
Колежук Т., 1965

Рис. 6. Модель КБМО.
Художник
Іріскіна О., 1965

Рис. 7. Нарядний ансамбль
«Весна». Художник
Флідермауз К.,
Управління
побутового
обслуговування
(Київ), 1965

Модель на рисунку 7 – це пропозиція служби побуту. Слід зазначити, що ательє індивідуального пошивку одягу в Радянському союзі вирішували, значною мірою,

питання дефіциту якісних виробів. Замовлення коштувало недорого, а мережа ательє охоплювала всю українську республіку.

Ще одна важлива тема – це робота так званих «народних майстрів» при художніх фондах. Вони працювали у власних майстернях, а їхні вироби реалізовувалися через мережу художніх салонів та магазинів «Український сувенір». Існувала також система виробництва, підпорядкована міністерству місцевої промисловості. В Києві, наприклад, працювала фабрика імені Т. Г. Шевченка, на якій вироблялись великі партії сувенірних вишиванок з ручною та машинною вишивкою, частково у вигляді купонів.

З огляду на означену у статті тему, костюмний дизайн 70-х років представляє особливий інтерес. На зміну досить жорстких норм в моду прийшов естетичний плюралізм та одночасне співіснування вже чотирьох стильових течій: класика, спортивний стиль, романтичний та фольклорний. Тобто етнічна тема стає загальносвітовим трендом. Психологічна атмосфера десятиліття взагалі була ностальгійною, а мода тяжіла до ретроспективи. А наприкінці десятиліття заговорили про дифузний стиль, тобто еkleктичне змішування різних стилістичних течій.

Слід зазначити, що в європейській моді етніки сприймалася, майже виключно, як народна традиція країн «третього світу» (пончо, сарі, безструктурний одяг країн ісламу та Океанії, кольори «східних пряностей» та інше). Західні психологи в цьому убачали ознаки розчарування в успіхах прогресу та бажання піти від реальності. В Радянському Союзі національна тематика завжди підтримувалася, вона дозволяла підкреслювати самобутність радянської моди взагалі і окремих регіонів зокрема. До цього часу в усіх союзних республіках було створено регіональні будинки моделей, а презентація досягнень легкої індустрії СРСР за кордоном відбувалась з обов'язковий показом колекцій в етнічному стилі.

Найбільш цікаво в Києві працював Герц Мепен (КБМО). Він один з найперших почав відтворювати український народний стрій на рівні конструкції та принципів створення ансамблю. Нижче, на рис. 8, представлено декілька його работ.

Рис. 8. Мепен Г. М., Київський будинок моделей одягу, 1970-ті роки.

Інша талановита художниця, яка працювала в Київському будинку моделей одягу, це Лідія Авдєєва. Її легкі жіночі сукні та нарядні комплекти, виконані в етнічному стилі, відтворювали крій українських сорочок та запасок, зберігали характерні пропорції та принципи комбінування елементів одягу (рис. 9). Авдєєва була також автором спеціальних малюнків для тканин, які вироблялися на Дарницькому шовковому комбінаті спеціально для будинку моделей.

Рис. 9. Авдєєва Л. В., Київський будинок моделей одягу, 1970-1980-ті роки

В 1970-ті роки радянська промисловість засвоїла нові технології в галузі трикотажного дизайну. Трикотаж стає дуже популярним серед споживачів – він зручний, комфортний, гігієнічний. Крім того, трикотажне обладнання дозволяю

отримати різноманітні фактури, колористичні та орнаментальні ефекти. Надзвичайно цікаво працює Республіканський будинок моделей трикотажних виробів (РБМТВ). Успішності роботи сприяли певні організаційні заходи: створення окремої творчої групи найбільш талановитих модельєрів, надання їм творчих днів (раз на тиждень) та творчих відпусток, які художники використовували для роботи у музейних фондах та творчих відряджень. Результатом такої системи були регулярні виставки-звіти та, перш за все, нові оригінальні колекції (рис. 10).

Рис. 10. Моделі Республіканського будинку моделей трикотажних виробів.
Художники Забашта Г., Щедріна Т., Митрохіна Г. Кінець 1970–початок
1980-х років

Популярними запозиченнями з народної традиції були тоді стьобані вироби (рис. 11), жилети з вишивкою та аплікацією (рис. 12) та безпідкладочний верхній одяг (рис.13, 14).

Восьмидесяті роки стали десятиліттям прагматизму та культу споживання. Консервативний погляд на моду зробив етнічну тему значно менш популярною. В умовах радянського виробництва спостерігалися дві важливі тенденції. Перша була спрямована на створення перспективних та авторських колекцій при будинках моделей, які слугували орієнтиром для всіх інших учасників процесу. Це були надзвичайно дорогі та виконані на високому рівні вироби, які презентуються на різноманітних показах в країні і за кордоном – свого роду «радянський от-кутюр» (рис. 15). Ці колекції, до речі, і реалізується в середовищі радянської «еліти», яку складали

представники номенклатури, наукова та артистична інтелігенція. Великий успіх мали покази українських колекцій на різноманітних міжнародних ярмарках.

Рис. 11. Спектор О.,
Одеський
будинок
моделей,
1979

Рис. 12. Авілкова Л.,
Республікансь-
кий будинок
моделей
побуту, 1975

Рис. 13.
Вітвицька І.,
Львівський
будинок
моделей,
1978

Рис. 14. Павлова Л.
Донецький
будинок
моделей,
1978

Рис. 15. Моделі Республіканського будинку моделей трикотажних виробів («Хрещатик»). Художники Старовойтова Н, Попова Н., 1980-ті роки

Друга тенденція 1980-х років – надання певних комерційних свобод підприємствам легкої промисловості: нові правила ціноутворення на модні вироби, власні банківські рахунки, можливості фінансового заохочення найбільш цінних співробітників. Фірмові магазини та інші торгові майданчики використовувались для вивчення попиту на конкретні моделі та певні асортиментні групи товарів. Все це створювало умови реальної конкуренції і, як наслідок, забезпечило підвищення якості модних виробів, особливо тих, що випускаються невеликими, або середніми серіями.

1990-ті роки – це час перебудови всієї системи легкої промисловості України, час придбань та втрат. Серед очевидних придбань варто відмітити успішну і стійку традицію професіональних показів в Україні, передусім, Український тиждень моди. Найбільш цікаві колекції в етнічному стилі були представлені саме в цьому форматі. Інший позитивний досвід – численні костюмні виставки, в тому числі і національного одягу. І тому зрозуміло, що національний костюм і сьогодні залишається джерелом натхнення для вітчизняних дизайнерів.

Висновки

Українські дизайнери протягом десятиліть бачили в українській національній традиції корисний практичний досвід і самотутню естетику. Народне надбання слугувало цілям створення креативного дизайну, який виявився затребуваним і на внутрішньому ринку, і за межами України. Підходи до інтерпретації національного костюма змінювалися: від механічного копіювання орнаментального декору до відтворення загальних принципів створення образу. Етнічна тема в костюмному дизайні часів незалежності – органічне продовження традиції вітчизняної моди, яке також потребує мистецтвознавчого аналізу та осмислення.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сакович І. В. Народні традиції в українській художній промисловості. [Текст] / Ірина Валеріанівна Сакович. – Київ: Наукова думка, 1975. – 184 с.
2. Гуслистый К. Г. Украинское народное искусство. Одежда. [Текст] / Константин Григорьевич Гуслистый. – Киев: Искусство, 1961. – 321 стр.
3. Киеву – 1500. Художники-модельеры юбилею. Республиканский Дом моделей трикотажных изделий. [Текст] / Альбом. Зав. редакцией Н. М. Киллерог. Выпущено по заказу Республиканского Дома моделей трикотажных изделий Министерства легкой промышленности УССР. – Киев: Реклама, 1982. – 48 стр.

4. По народным мотивам. [Текст] / Альбом. Зав. редакцией Н. М. Киллерог. Выпущено по заказу Республиканского Дома моделей трикотажных изделий Министерства легкой промышленности УССР. – Киев: Реклама, 1983. – 48 стр.
5. Тканко О. Українська мода в контексті соціально-економічних трансформацій кінця ХХ ст. / Тканко О. // Вісник Львівської академії мистецтв. – Львів: ЛНАМ, 2002. – Вип. 13. – С. 120-128.
6. Тканко О. Осягнення національних ознак у творчості сучасних українських модельєрів / Тканко О. // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Львів: ЛНАМ, 2006. – Вип. 17. – С. 345-353.

Ретроспективный обзор этнической тематики в творчестве украинских дизайнеров одежды

Кокорина Г. В.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Статья посвящена анализу особенностей отечественной моды и творчества украинских дизайнеров 1950-1980-х годов в контексте заданий презентации украинской этнической традиции. Рассмотрена эволюция подходов в переосмыслении национальной эстетики и практические средства адаптации народного опыта к современным модным тенденциям.

Ключевые слова: дизайн одежды, этнический стиль, народный костюм, украинская мода

A retrospective review of ethnic subjects is in work of the Ukrainian designers of clothing

Kokorina G. V.

Kyiv National University of Technology and Design

The article is sanctified to the analysis of features of home fashion and work of the Ukrainian designers of 1950-1980-th in the context of tasks of presentation to Ukrainian ethnic tradition. The evolution of approaches in rethinking of national aesthetics and practical facilities of adaptation of folk experience are considered to the modern fashionable tendencies.

Keywords: design of clothing, ethnic style, folk suit, Ukrainian fashion